

Nel Noddings'te 'İlgi'nin Etik Önemi ve Eğitimdeki Yeri

The Ethical Importance of Care and Its Place in Education in Nel Noddings

Bariş MUTLU*

Öz

Nel Noddings'in öncüsü durumunda olduğu "ilgi etiği" (*care ethics*) son dönemlerde, özellikle felsefe ve eğitim alanında tartışılmaya başlanmıştır. Noddings ilgi etiğini, liberalizmin hakim iki ahlak öğretisi olan faydacılık ve Kantçılık ile, bu ahlak öğretileri karşısında farklı bir alternatif yaklaşımla karşımıza çıkan erdem etiğinin karşısında konumlandırır. Noddings'e göre liberalizm; komüniteden, bağımlılık ve ilgi ilişkilerinden bağımsız bir şekilde ele alınan "birey"den hareket ettiği için, birçok sorunumuza ışık tutmaktan uzaktır. Öte yandan liberalizmin önemli eleştirilerini ortaya koyan erdem etiği ise, erdemler tartışması içerisinde çoğulcu birliktelikler üzerinde yeterince durmamaktadır. Erdem etiğinde, özellikle Alasdair MacIntyre gibi filozofların en azından bugün için yeterince dikkat etmediği şey, bizlerin farklı erdemlere öncelik veren farklı geleneklere sahip olabilmemizdir. Bu önemli gerçek nedeniyle, eğitimi ve kamusal yaşamı salt belli türden erdemler üzerine inşa etme isteği kolaylıkla itilaflar doğurabilecektir. Ancak Noddings'e göre "ilgi", ilgi gösterme" ve "ilgi görme" bu itilafa yol açmayacak bir şekilde, evrensel bir istek olarak her insanın talep ettiği şeydir. Unutmamamız gereken şey, çocukluktan ölüme kadar hepimizin belli ilgi ilişkileri ve bağımlılıklar içerisinde bulunuyor olmamızdır. Noddings ilgiyi eğitimde başta olmak üzere her alanda büyütmenin birbirimizle diyalog kurabilmemize, birbirimizi dinlememize izin vereceğini belirtir. İlişki kurmamız, birbirimizi anlamamız için gerekli bu ilk adım, tüm farklılıklarımıza rağmen dünyanın birçok sorununa duyarlı olmamızı sağlayabilecektir. Tüm bu açıklamalarımız bağlamında, makelede Noddings'in ilgi etiğini, eğitime de dikkat ederek ele almaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Nel Noddings, İlgi Etiği, Liberalizm Eleştirisi, Erdem Etiği Eleştirisi, Eğitim.

Abstract

Care ethics which Nel Noddings is a pioneer of, has recently been debated especially in the field of philosophy and education. Noddings positions care ethics in the face of both liberalism's prevailing two moral doctrines, ie, Utilitarianism and Kantianism and of Virtue ethics. According to her, liberalism cannot shed light on many problems by starting from "individual" which is independent of community, of the relations of dependence and care. Although the virtue ethics has many justified arguments on criticism of liberalism, its emphasis on virtues constitutes some obstacles within a pluralistic unity. For we can have different traditions that prioritize different virtues, and these differences can create serious conflicts among people, on which virtues we will build public life and education. Yet according to Noddings, care is something that every human being demands as a universal wish, and from childhood until death we all have certain relations of care, dependency. Noddings indicate that growing care in every area especially in education will allow us to dialogue with and to listen to each other. This first step which is necessary to constitute a relationship, to understand each other, will enable us to be sensitive to the many problems of the world, to the poor, the animals, despite all our differences. In this paper, we will consider the care ethics of Noddings by paying attention to education.

Keywords: Nel Noddings, Care Ethics, Criticism of Liberalism, Criticism of Virtue Ethics, Education.

Giriş

"İlgi etiği" (*care ethics*) 1980'ler gibi çok yakın bir dönemde, eğitim kökenli düşünürler N. Noddings ve C. Cilligan ile birlikte gündeme gelmiştir. İlgi etiği ileri sürdüğü argümanlarla etik ve adalet tartışmalarını, eğitim, sağlık, bakım, çocuk gelişimi gibi bir çok pratik alanı etkilemeyi başarabilmiştir. İlgi etikçilerinin dikkat çektikleri en temel nokta ise, yaşamlarımız boyunca sürekli olarak karşılıklı ilgi ve bağımlılığa ihtiyaç duyan bir doğaya sahip olmamızdır. Bizler bu bağımlılık ilişkisine doğumdan hatta doğum öncesinden başlar ve söz konusu ilişkiyi ölene kadar sürdürürüz. Bebekliğimizde, hastalığımızda, yaşlılığımızda ve sakatlık, engellilik gibi kimi durumlarda diğerlerinin ilgisine ve bakımına muhtacız (Held, 2009, s. 538; Held, 2006, s. 10). Hatta bu ilgi ve bağımlılık salt insanlar arasında yaşanmaz; doğaya ve hayvanlara da uzanır (Noddings, 2013, s. 148-161). Tüm bu bağımlılık ve ilgi ilişkileri insan olmanın kaçınılmaz parçasıdır. Noddings'in vurguladığı gibi "ilgi görmek" hepimizde evrensel bir istek olarak mevcuttur (Noddings, 2002a, s. 21).

* Dr. Öğr. Üy., Van Yüzüncü Yıl Üniveristesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Sahne Sanatları Bölümü, Dramatik Yazarlık Anasanat Dalı, barismutlu.79@yahoo.com.

Gelgelelim, ilginin insan yaşamı içerisinde böylesine belirleyici olmasına rağmen, ilgi ilişkilerine yönelik ahlaki ve politik sorumlulukları yeterince taşımayız (Held, 2009, s. 538). İlgi ve bağımlılık felsefe, etik, politika, eğitim v.s. içerisinde görmezden gelinir, ev yaşamında kadınların üstleneceği bir “özel alan” sorunu olarak karşımıza çıkar. İlgi ve bağımlılık görmezden gelindiği için, ahlak teorilerinin ele aldığı failer de ağırlıklı olarak “bağımsız”, “rasyonel” ve “otonom” dururlar. Özellikle günümüz hakim ahlak teorileri (yani faydacılık ve Kantçılık) failin kendine yeter olmasına dikkat ederler (Held, 2006, s. 10-11; Held, 2009, s. 538-540). Oysa İlgi etikçileri (erdem etikçileri gibi) ilgiye ve bağımlılığa önem vermeleri nedeniyle bireyin tek başına kendine-yeter olamayacağına inanırlar ve bu yüzden de diğer bireylere komüniteye giderler. Diğerlerinin ve komünitenin seçimlerimizi, kararlarımızı, akıl yürütmelerimizi bir şekilde belirleyiciliğini düşünürler; yani ahlaki failerin mutlak kendine-yeterliliklerine inanmazlar.

İlgi etikçileri bu açıklamalarında erdem etikçilerini izleseler ve onlarla önemli ortaklıkla gösterebilirler dahi onlardan yine de belli konularda ayrılırlar. Örneğin Noddings kendi teorisini erdem etiğine bir alternatif olarak görür. Kendi teorisinin liberal teoriler karşısında, özellikle Aristotelesçi erdem etiğine göre, daha başarılı bir alternatif olduğunu düşünür. Çünkü ilgi etiği çocukların ahlaki/özgeci motivasyonlarının gelişimi gibi konularda daha başarılı açıklamalar verir (Slote, 2013, s. 5; Noddings & Slote, 2003, s. 341-355; Noddings, 2015, s. 401-414). Ayrıca Noddings açısından ilgi etiğini erdem etiği karşısında daha iyi bir alternatif kılan diğer bir neden de, erdem etiğinin salt erdemler ve karakter eğitimi üzerinde dururken, farklılıklarımıza yeterince dikkat etmemesidir. Sadece erdemlere odaklanmak ilişki kurmamızın önüne geçebilecek bir engel yaratabilir (Noddings, 2002a, s. 61-69). Noddings bu kaygı içerisinde, ahlak alanında öncelikli olarak odaklanmamız gereken konunun ilgiyi, empatiyi büyütmek olduğuna inanır. Çünkü ancak ilgi ile bir çok sorunumuza dair birbirimizle diyalog kurmayı başarabilir, birbirimizi dinleyebiliriz. Noddings tüm bu açıklamaları doğrultusunda, diğer bir ilgi etikçisi olan M. Slote ile birlikte kaleme aldığı ortak çalışmasında şunu vurgular: Günümüzde ahlaki eğitim anlayışımızı etkileyen ve etkileyecek olan üç hakim anlayış vardır. Bunlar “erdem etiği”, “Kantçılık” ve “ilgi etiği” dir. Söz konusu etikler içerisinde ilgi etiği, ahlaki eğitim adına diğer etik teorilerden daha etkili argümanlar ortaya koyar (Noddings & Slote, 2003, s. 341-355).

Bu çalışmamızda amacımız ilgi etiğinin öncüsü durumunda olan Noddings’in değerlendirmelerini ele almaktır. Bu doğrultuda ilk olarak Noddings’in bireyci liberal etik ve eğitim anlayışlarına yönelik eleştirisini, sonrasında ise ilgi etiğinin temel savlarını göreceğiz.

İlgi Etiği Açısından Liberal Etik ve Sorunları

Noddings kolejlerde uzun yıllar matematik öğretmenliği yaptıktan sonra, üniversitede çalışmaya başlar (Noddings, 2002, s. 29; Slote, 2013, s. 8). Bir eğitmen ve kadın olarak eğitimde karşılığını bulacak kimi ahlaki sorunların sürmekte olduğunu görür. Örneğin bunlardan biri, kadınlar ile erkekler arasında geleneksel adetlere, göreneklere ve önyargılara dayanan farklılıklardır. İki cins arasındaki bu farklılıklardan biri; kadınların fizik, matematik gibi derslerde, bilim, politika, iş hayatı gibi alanlarda erkeklere göre daha başarısız ve beceriksiz kabul edilmeleridir. Kadınlar bu kabulün doğal bir sonucu olarak hemşirelik gibi ilgi göstermeyi gerektiren iş alanlarına yönlendirilirler (Noddings, 2002a, s. 51-v.d.). Yine kadınlardan evlerinde ilgi gerektiren işleri, kişilerin bakımlarını üstlenmeleri beklenir. Çocuklara, yaşlılara, hastalara, engellilere, sakatlara bakacak ve ev işlerini yapacak, diğerlerinin dertlerine hassasiyet gösterecek olan kadınlardır. İşte kadınlar bu sorumluluklar içerisinde bir çok fedakarlıktan kaçınmayıp ilişkilerinden, eğitimlerinden, işlerinden, sosyal aktivitelerinden feragat ederler. Belki şunu da söyleyebiliriz: Kadınların bu fedakarlıkları göstermeleri beklenir. Öte yandan erkeklere baktığımızda ise, onların kadınlar gibi ilgi göstermeyi gerektiren sorumluluklara sahip olmadıklarını ve bu uğurda büyük fedakarlıklarda

bulunmak zorunda kalmadıklarını görürüz. Erkekler yaşamlarında ciddi engellerle karşılaşmadan yollarına devam edebilmekte, kapasitelerini etkin kılabilen, isteklerini tatmin edebilmektedirler. Dolayısıyla “adalet” kadın ve erkek için hiç de eşit işlemez.¹

Noddings’e göre kadınlar için biçilen bu roller, günümüz ahlaki iklimini ve eğitimi belirleyen iki ahlak geleneği olan Kantçılıkla ve faydacılıkla sürmektedir. Günümüzde etkili olan bu ahlak öğretileri, “birey”den hareket ederler ve yine bireyden yola çıkarak belli eğitim kuramları ve sosyal politikalar ortaya koyarlar (Noddings, 2002b, s. 70). Fakat Noddings açısından, bu ahlak öğretileri bireye odaklanarak ilerledikleri için yukarıda bahsettiğimiz sorunlar karşısında bize rehberlik edemezler. Özellikle komünitenin, duyguların ve kimi olumsal durumların üzerimizde özsel ahlaki belirleyicilikleri olabileceklerine dikkat etmezler. Ayrıca kültürel farklılıkları da uygun bir şekilde ele almazlar (Noddings, 2002b, s. 69-90; Noddings & Slote, 2003, s. 342-344). Noddings adına yüzleşmemiz gereken önemli nokta, toplumun eşitsizlik yaratan duygusal iklimidir. Çünkü bu duygusal iklim nedeniyle bir kadın evde ilgi göstermeyi ve bu uğurda büyük fedakarlıklarda bulunmayı kendi bireysel seçimi olarak görebilir. Dahası bizler toplumun üzerimizdeki etkisini farkedemeyip seçimlerimizi, isteklerimizi kendi otonom seçimlerimiz gibi ele alabiliriz. Oysa bu türden ilgi sorumluluklarını bireysel seçimlerle sınırlayamayız. Bu seçimleri etkileyen, yönlendiren bir toplumsal ilişkiler, gelenekler ağı da vardır. Seçimlerimiz, görüşlerimiz ve kararlarımız toplumsal önyargılarla çarpıtılabilirler. MacIntyre’in dikkat çektiği üzere Aristoteles ve Hume gibi filozoflar bile toplumun önyargılarıyla hareket edebilmişlerdir (MacIntyre, 2016, s. 84-87).

İşte Noddings bu kaygılarla, ahlakı Kant gibi toplumsal etkilerden uzak ele almayı sorunlu bulur. Gerçekten de Kant, etiği temellendirirken toplumsal otoriteden uzak “saf akıl” ile hareket eder. Söz konusu akli tüm otorite formlarının üstüne koyar; ilgili akla ve istence bağlı olarak kimi ahlaki “kategorik buyruklar” ileri sürer. Bu buyruklar bireyin seçimlerini ahlaki kılan ve onlara bağlı hareket eden insanların ahlaki bir yaşam sürmelerini garanti eden buyruklardır (Noddings, 1995, s. 1). Özellikle bu buyruklar doğrultusunda hareket eden birey hiçbir şekilde eyleminin sonucuna, koşullarına bakmaz; salt ödev ilkelerine bağlı istencin, niyetin “doğru” olması üzerinde durur. Yani Kant için eylemin sonucu değil niyeti önemlidir. Birey, iyi intenç ve kategorik buyruklarla hareket ederken eylemlerinin otoriteye uyum göstermesine, eğilimlerine ya da sevgi gibi duygulara bakmaz. Birey bir şeyi doğru bulduğundan, ilgili “ödev duygu”suyla seçimini yapar. Gelgelelim Kant bu ödevlerle, Noddings’in de belirttiği gibi, diğerlerine müdahale etmemeyi, diğerlerinin özgürlüklerine müdahale edecek şeyleri yapmamayı vurgular, ödevlerin daha çok negatif karakteri üzerinde durur (Noddings, 1995, s. 98-99). Nihai olarak Kant’ın etiğinde insanın otonomisine, bireyselliğine saygı ön plandadır ve komünite ile duyguların otoritesi belirleyici değildir (Noddings & Slote, 2003, s. 341-342; Noddings, 2010, s. 109). Kant’ın söz konusu etik ya da ahlak felsefesi ileride Slote ile birlikte değineceğimiz gibi, kimi durumlarda bize yeterince yol gösteremeyecektir (Noddings, 1995, s. 98-99).

Şimdi Noddings’in Kant ile ilgili bu açıklamalarından sonra diğer liberal ahlak geleneği olan faydacılığa baktığımızda (Noddings, 2002b, s. 70), onun da temel olarak bireyden hareket ettiğini görürüz. Örneğin J. Bentham, insanın en temelde haz ve acıya göre eylemde bulunduğunu belirtir ve ona göre haz mutluluğa, acı ise mutsuzluğa yol açar. Dolayısıyla Bentham için hazzımızı maksimize etmek mutluluğumuzu da arttıracak bir durumdur. Haz için bakacağımız yer ise, tahmin edeceğimiz gibi, sonuçtur. İsteklerimizi, kararlarımızı, eylemlerimizi motive eden hazzı sonuçlarına bakarak, sonuçlarını hesaplayarak ele alırız ve bu hesaplama sonucunda bize en çok haz ve fayda verecek şeyleri yaparız. (Driver, 2014). Bu hesaplama bizi erdemli ya da erdemsiz, iyi ya da kötü kılacaktır. Yani Bentham için, B.

¹ Bu eşitsizliğe dair (Kittay, 1999); (Slote, 2007, özellikle s. 94-101).

Akarsu'nun ifadesiyle, "Kötü insanlar yoktur, kötü hesap eden insanlar vardır." (Akarsu, 1982, s.138). Ancak, Driver'ın vurguladığı gibi, faydacılık bu haz standardını bireyden topluma genişletir ve haz standardını en çok sayıda insana en fazla haz, iyi ya da mutluluk verecek şekilde işletir (Driver, 2014). Bentham bu ahlaki açıklamalarının herkes için geçerli olduğuna inanır. Nihai olarak Noddings bireyden ve soyut evrensel nosyonlarla hareket eden faydacı ahlak öğretisinin de, Kantçı öğretisi gibi, komünitenin bireyler üzerindeki belirleyiciliğini görmezden geldiğini belirtir (Noddings, 2002b, s. 72-73).

Noddings ve Slote gibi ilgi etikçileri kabaca ele aldığımız söz konusu liberal ahlak teorilerinin, yani Kantçılık ve faydacılığın gücünün politika ve eğitim gibi alanlarda sürdürdüklerini belirtirler. Gerçekten de liberal ahlak geleneği J.Rawls, J. Habermas, L. Kohlberg gibi filozoflar ve düşünürler sayesinde etkili olmayı sürdürmektedir. Bu filozoflar temel olarak Kantçı bir çizgide teorilerini şekillendirirler. Örneğin Kohlberg çocuğun ahlaki gelişiminde otonom bireysellik, bireysel haklar, evrensel ilkeler üzerinde durur ve ahlaki eğitimin temel amacının, farklı kararlarımızda bize yol gösterecek olan akıl yürütmelerimizi, genel ilkelere dair kapasitelerimizi geliştirmek olduğunu belirtir. Kohlberg ortaya koyduğu, ünlü ahlaki gelişim aşamalarının en üstüne daha büyük tutarlılığa sahip ve evrensel yargulamalara bağlı rasyonaliteyi koyar. Ona göre bu aşamada yer alan bireyler, hakların ve adaletin genel ilkelerinden şaşmazlar (Noddings & Slote, 2003, s. 341-344, 349-350; Noddings, 2002a, s. 118-119; Slote, 2013, s. 27-31). Bu en yüksek ahlaki aşamanın altında yer alanlar ise cezalandırma ve ödül ile hareket ederler (gelene-öncesi aşama), geleneğin ve kültürün taleplerine ve kurallarına göre davranırlar (geleneysel dönem). Örneğin geleneksellik içerisinde yer alan kişiler, diğerlerine tepkileri bilinçli olsa da aile ve dost gibi çevredeki grupların beklentilerini karşılamaya çalışırlar, sosyal sistemin ahlaki kurallarına uygun davranırlar (Noddings, 1995, s. 105; Garz, 2009, s. 41-44). Nihai olarak Noddings'e göre Kohlbergci anlayış, temel olarak herkesin "özdeş" yollarla birbirlerine ilgi göstereceklerini, birbirleriyle ilişki kuracaklarını düşünür ve akla dar bir bakış açısı getirecek bir şekilde salt zekayla ilgili eyleme dikkat eder. Ahlaki failin gelişiminin işaretlerini akıl düzeyi ve gücü ile ele alır, ilişkilerdeki davranışları bu minvalde yürütür (Noddings, 2002a, s. 22).

Noddings'in belirttiği gibi, Kohlberg'in aşamalı olarak karakterize ettiği bu ahlak öğretisi, duygulara yeterince yer vermez ve bu nedenle de karakter eğitimi tartışma konusu yapmaz (Noddings & Slote, 2003, s. 350-351).² Aksine bu tür bir eğitimi "fikir aşılama" (*indoctrination*) olarak görür (Noddings, 2002a, s. 3-4). Dahası erdeme dayanan bir eğitimin soylu oldukları kadar soysuz da olabilecek amaçlar için kullanılabileceğini düşünür (Noddings, 2002a, s. XIII). Kohlberg bu tür tehlikelerden ötürü, ahlakın ancak Kantçı tarzda bir evrensel bileşene sahip olmakla (Noddings, 2002a, s. 21) gerçek anlamda bize yol gösterebileceğine inanır. Açıkçası Kohlberg'in bu kaygısını taşımamak çok zordur. Çünkü girişte belirttiğimiz gibi, erdemler üzerinde fikir birliğine varmak kolay değildir ve belki de bu fikir birliği yer yer tehlikeli de olabilir. Bunun nedeni, erdemlerin rasyonel gelişme ve tartışma, duyarlılık

² Bu durum, yani duygular karşısında akla büyük bir önem vermek Noddings'in zikrettiği J. Rawls ve J. Habermas için de geçerlidir. Örneğin ideal iletişim teorisinde Kohlberg'e çok önem veren Habermas, ilgiden ziyade formel diyaloga (*conversation*) yönelecek bir şekilde (Noddings, 2002a, s. 118-122, 136) salt aklın gücü içerisinde hareket eder, "rasyonel olarak organize olmuş bir ideal toplum" tasarlar (Yoğurtçu, 2016, s. 318-320). Rawls ise adalet tartışmasında önemli bir yer tutan "moral duyguyu"; rasyonel olan ve rasyonel olmayan ayrımı üzerinden rasyonellik ile ele alır, hislerden uzak durur; adalet ilkelerinin formülasyonunda empatiye, iyilikseverliğe bir rol vermez. Bu bağlamda Rawls, adalet kuramında hayati olan ilkeleri, Kantçı ahlaki duygu ile yani makül kişilerin diğer kişileri salt rasyonel bir çıkarla el almaları gerektiği kabulü üzerinden temellendirir (Noddings, 2002b, s. 24). "Orijinal pozisyon" altında yönetilecekleri ilkelere ve kurallara karar verecek kişileri "cehalet peçesi" kavramlaştırmasıyla her türlü reel kimliklerinden uzaklaştırır. Cehalet peçesi içerisindeki kişiler kim olduklarını, hangi geleneğe ait olduklarını, sosyal statülerini, fiziksel koşullarını dahi bilmezler (Robeyns, 2009, s. 398-399; Hünler Zelyüt, 1997, s.40).

uzamından uzak salt çoğunluğun şekillendirdiği bir alışkanlık ve geleneksellik ile varlığını sürdürmesinin mümkün olmasıdır. Örneğin bir toplumda tam da ilgi etikçilerinin itiraz ettiği, kadınların belli rolleri sürdüreceği erdemler şeması etkili olabilir. Dolayısıyla Kohlbergçi ahlak açıklaması, en azından bu geleneksel kodlar karşısında eleştireldir, daha çok bireyin eşitliğine ve aklına önem verir.

Öte yandan Noddings'in Kantçı Kohlberg de dahil liberal bireyci ahlak ve eğitimine yönelik- biraz sonra ele alacağımız- eleştirilerini anlayacağımız ve ona hak vereceğimiz yönleri vardır. Çünkü Kantçı perspektifte, eğitimin öncelikli amacı çocukların kimi evrensel kurallar ile hareket etmelerini sağlamaktır. Her bireyin diğerine müdahale etmeyeceği saygı, eşitlik, otonomi üzerinde durulur. Fakat bireylerin duygu dünyası üzerinde yeterince durmadığımız takdirde, bu Kantçı ve önemli idealler etkili olamazlar. Bireylerin duyguları ufaklıktan başlayarak manipüle edilebilir ve daha bir çok kötücül eğilimleri kazanabilirler. Bu durumda bireyler eşitliğin ne olduğunu bilseler de bir çok eşitsizliği içeren bir yaşamı, kendi otonom seçimiymiş gibi yaşayabilirler. Bu yaşamı mutlu bir yaşam olarak algılayabilirler. Faydacılığa geldiğimizde ise, faydacılığın bizi motive ettiği ahlak ve eğitim anlayışı, ister istemez hazzımızı maksimize edeceğimiz iyi hesaplamalar yapmayı öğrenmemizle ilgilidir. Örneğin Türkiye için düşünersek faydacılık açısından aileler, okullar çocukları öncelikli olarak piyasanın en çok talep ettiği psikoloji ve tıp gibi bölümlere yönlendirmelidirler. Çünkü bu bölümler kişinin daha fazla haz verecek bir yaşam sürdürmesini, daha fazla para, güç ve otorite kazanmasını sağlayacaktır. Gerçek bu iken, faydacı ahlak taslağı içerisinde başarılı bir öğrencinin felsefe gibi bölümü okuması yönünde motive edilmesi söz konusu olamaz. Başarılı bir çocuğun tıp kazanacak puanı almasına rağmen felsefe okumaya karar verecek bir motivasyonla hareket etmesi piyasa dışı çok güçlü istekleri ve motivasyonları gerektirir.

Açıkçası Noddings, üzerinde durduğumuz bu gibi kaygıları taşır ve liberal ahlak öğretilerini özellikle şu hususlarda eleştirir:

1. Liberal bireyci yaklaşımlar başlangıç olarak hatalı bir yerden işe başlamaktadırlar; ele aldıkları birey yetişkin ve rasyoneldir, yani yaşam içerisinde salt belli bir kesimden hareket ederler. Özellikle özgürlüğe vurguları, yeterince rasyonel olmayan kişilere dikkat etmelerini engeller, eşitliği fazlasıyla aynılık üzerinden kurarlar. Noddings'e göre Kantçılık ve faydacılık "sosyal öncesi bireysellik mitini sürdürür" ve gerçek yaşamda göremeyeceğimiz bir şekilde "bireyin otonomisini aşırı vurgularlar." Bu ahlak gelenekleri, daha önce de vurguladığımız gibi, evrensellik düşüncesi içerisinde komünitenin merkezi rolüne yeterince yer vermezler. Ağırlıklı olarak bireylerin otonomilerine ve rasyonelliklerine önem verirler, açıklamalarında bireylerin kültürel mirasları, kişisel sevgileri, bireysel projeleri üzerinde durmazlar. Oysa A. MacIntyre, M. Walzer, M. Sandel, C. Taylor gibi filozofların vurguladıkları gibi, kişiler belli bir kültürel geleneğin ürünüdürler ve onları besleyen bu kültürel varoluştan kaçamazlar. Bu filozoflar için belli bir komünite içerisinde kazanılan "iyi", kuralları hatta adalet kavramını bile önceler.

2. Liberalizm komünitenin gündelik taleplerini gölgeleyecek bir şekilde, bireysel sorumluluk söylemini ve insani sosyallığımızı kaybettirecek ve erozyona uğratacak bir yolda bireysel haklara ve negatif sorumluluklara aşırı vurguda bulunur (Noddings, 2002b, s. 70-74; Noddings & Slote, 2003, s. 341-344). Bireylerin farklılıkları, bağımsızlıkları, birbirlerine müdahale etmemeleri ve hakları üzerinde durur. Liberalizmde karşılıklı ilişkilerimizde belirleyici olan, "maskülen" bir karaktere sahip ve saf aklın terimleriyle gerekçelendirilen ahlaki yükümlülükler ve kurallardır. Bu ilişkilerde karşıdaki kişinin mutluluğuna bakmayız, karşıdaki kişiye yönelik duyduğumuz, duyacağımız sevgi ve dostluk hisleri belirleyici değildirler (Noddings&Slote, 2003, s. 344). Oysa bu bağlara da dikkat etmeleri gerekirdi. Çünkü kimi durumlarda genel kurallar bize yeterince rehberlik edemezler. Genel kuralların sessiz kaldığı yerlerde sevgi gibi duygular ve kimi duygusal bağlar adım atmamızda, sorumluluklarımızı geliştirmede yardımcı

olurlar. Sorumluluklarımızı geliştirmek için salt kurallar üzerinde duramayız, sosyal bağları da zenginleştirmemiz gerekir. Bunu yapmamız yurttaşlık kapasitemizi, insani karakterimizi geliştirmemize, ailede, komşuluklarımızda ve başka kurumlarda etkili olacak kimi sivil erdemleri büyütmemize yardım edecektir (Noddings, 2002b, s. 74).

Liberalizm, kimseye müdahale etmeme gibi negatif bir sorumlulukla yetindiği için kimi önemli gündelik sorunlarımıza yeterince duyarlılık göstermez. Slote liberalizmin bu duyarsızlığını Amerika’da yaşanan bir olayla göstermeye çalışır. Slote’un belirttiğine göre Holocaust sonrası hayatta kalan büyük bir Yahudi nüfusu İllinois Skokie şehrinde yaşamaktadır. 1970’lerde bir grup Neo-Nazi, burada Yahudilere karşı yürüyüşler ve gösteriler yapmıştır ve ister istemez de bu yürüşlere ve gösterilere karşı tepkiler doğmuştur. İşte bu tepkiler içerisinde T. Nagel, R. Dworkin, T.M. Scanlon gibi önemli liberal filozoflar, Neo-Nazilerin otonom haklarına saygı göstermemiz gerektiğini belirterek gösterilere, konuşma özgürlüklerine izin verilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Slote ise buna haklı olarak katılmaz ve ilgili filozofların, yapılan gösterilerin Holocaust’tan hayatta kalan kişiler üzerinde yaratacakları psikolojik travmayı, hasarı hiç düşünmediklerini vurgular. Oysa Slote açısından bu gibi durumlarda yapmamız gereken şey, karşı tarafın yaşadığı büyük travmatik deneyimlere duyarlı olmamızdır. Bizler empati yoluyla şunu rahatlıkla görebiliriz: Neo-Nazilere bu hakkın verilmemesi durumunda gerçekleşecek travma, kesinlikle Holocaust’tan hayatta kalanlarınkı kadar büyük olmayacaktır. Dolayısıyla bir ilgi etikçisi olarak Slote, kişinin otonomi hakkını önemli görse de bu hakkın diğerleri üzerinde yol açacağı büyük travmayı hesaba katmamız gerektiğine inanır (Slote, 2013, s. 23-24; Slote, 2007, s. 68-69). Açıkçası Slote’un bu açıklamasıyla ilgili bizim kanaatimiz, bu dengeyi uygun bir şekilde sürdürecektir bir deneyimin sağlıklı politik iklim içerisinde ancak kurulabilecek olmasıdır. Çünkü bir ülkede eleştirel özgür düşünce olmadığı takdirde, toplumun rasyonel olmayan bir şekilde ve kimi önyargılar nedeniyle edindiği değerlere dair itiraz, eleştiri büyük bir tepkiye yol açabilecek, makul bir eleştiri bile bir duyarsızlık olarak görülebilecektir.

Noddings’e döndüğümüzde ise kendisi liberalizmin, negatif sorumluluk ve çoğulculuk iddiaları içerisinde kimi ciddi ikilemlerle karşılaşabileceğini belirtir. Örneğin bu ikilem Amerika’da yaşanan “Mozert Davası”nda görülebilir. Davanın sebebi, fundamentalist bir Hristiyan olan Mozert’in, çocuğunun okuldaki okuma gruplarından muafiyetini istemesidir. Çünkü Mozert’a göre okutulan kitaplar, cinsiyet rollerini İncil’in öğretilerine ters düşecek bir şekilde sumaktadırlar; örneğin bir oğlanı yemek pişirirken bir kız ise kitap okurken göstermektedirler. Bu durumda okullar ne yapmalıdır? Nihai olarak liberalizm, Noddings’in de vurguladığı gibi, çoğulculuğu korumayı talep eder. Okulların yukarıdaki talebi uygulaması durumunda yine kimi liberal-karşıtı grupların dinsel olduğu kadar etnik, ırksal ve cinsiyete dayanan nedenlerle şikayette bulunması gündeme gelebilecektir. Dolayısıyla Noddings’e göre liberalizmin bu negatif özgürlük ve çoğulculuk konusunda karşılaşacağı bir çok ciddi zorluk vardır (Noddings, 2002b, s. 74-75). Noddings’in bu çatışmalı durumlarla ilgili bir öneride bulunmaz. Ama bir sonraki bölümde göreceğimiz gibi, sorunu ilginin ailevi ve politik bir iklimde büyümesi temelinde ele alması muhtemeldir.

3. Son olarak Noddings açısından liberal gelenek içerisinde yer alan Kant, daha önce de vurguladığımız üzere otonomi ve “ahlaki yasayı bütünüyle aklın bir ürünü” kılar, sevgiden ve eğilimden doğan eylemleri ahlak alanı içerisinde ele almaz. Noddings adına Kant’ın aşkınsal ve otonom benliği (*self*) hayaletimsi bir niteliktedir; çünkü empirik öncesi (*pre-empirical*) bir benlik olarak karşımıza çıkar (Noddings, 2010, s. 109). Liberalizmin diğer ahlak geleneği olan faydacılık ise “benlik”i, engelsiz bir rasyonel seçim mekanizması olarak ele alır. Bu komüniteryanların eleştirdiği gibi aslında gerçek bir benlik değildir (Noddings, 2002b, s. 90).

Noddings Kant’ın otonomiye vurgusu içerisinde şuna da dikkatimizi çeker: Bizlerin yaşamlarımızda seçemeyeceğimiz şeyler vardır. Örneğin ebeveynlerimiz, içine doğduğumuz

kültürel grup, ana dilimiz, fiziksel karakteristiklerimiz ve kabiliyetlerimiz bize bağlı değildir. Ayrıca birinin eşinin hasta, engelli olması, çocuğunun özürlü doğması, bir ailenin yıkımlarla karşılaşması gibi durumlar nedeniyle isteklerimiz ciddi şekilde farklı yönelimler kazanabilirler. Bu gibi nedenlerle Noddings, ilgi etiği açısından “otonomi”yi sınırlı bir durum olarak ele alır. Otonomiye “karşılıklı otonomi” olarak ele alma taraftarıdır. Benliği diğer insanlara, canlılara, idelere bağlı bir ilişkisellik içerisinde kavramsallaştırır; benliği ilişkisel bir benlik (*relational self*) olarak ele alır (Noddings, 2010, s. 112-115). Öte yandan Noddings bu benlik anlayışında eleştirel düşünmenin çok önemli olduğunu ekler. Yani söz konusu benlik açısından eleştirelilik, otonomi anlayışında olduğu kadar önemli ve belirleyicidir. Çünkü eleştirel düşünme, eleştirel bir benlik-analizi durumu, kimi sosyal önyargıların üstesinden gelmek, örneğin kadınların erkekler karşısında kimi konularda (bilim dersleri gibi) doğal olarak daha ast olduğu algısını aşmak için fazlasıyla gereklidir (Noddings, 2010, s. 118-124). Bu noktada Noddings’e şunu sormak zorundayız: Pekala bu nasıl olabilir? Şayet ilgi belli bir toplum içerisinde büyüyecekse, bu eleştirelilik Kant’ın üzerinde durduğu tarzda eleştireliliğe ve otonomiye önem veren liberal bir toplumu gerektirmez mi? Bizce Noddings ilgiye önem vermenin ötesinde ciddi bir liberalizm eleştirmeni olarak karşımıza çıkmaz. Zaten Noddings’in bahsettiği liberalizm eleştirileri, kendisinin işaret ettiği gibi, öncesinde çok daha güçlü bir şekilde erdem etikçileri, komüniteryan ve post-modernist filozoflar tarafından yapılmış ve yapılmaya da devam etmektedir (Noddings&Slote, 2003, s. 342-343). İlgi etikçilerinin liberalizm eleştirilerindeki belki de tek özgün yön; ilgi, empati, sevgi gibi hisler ve duygulara dikkatle, iyi insan olmanın koşullarına odaklanmaları ve bu yolla erdem etikçilerine göre daha çoğulcu bir şekilde ilerlemeleridir. Noddings eğitim anlayışını da bu perspektifle geliştirir. O halde Noddings’in eğitim anlayışına dikkat ederek ilgi etiğini görmeye başlayabiliriz.

İlgi Etiği ve Eğitim

Slote’un belirttiği üzere, ilgi etiği ilk defa Noddings ile birlikte gündeme gelmiştir (Slote, 2007, s. 10). Noddings’in eserlerindeki ana temalardan biri, dünyayı daha iyi ve yaşanabilir bir yer kılmaktır. Bu önemli amaç doğrultusunda ilgiyi, barışı ve sevgiyi ekip büyütmemiz gerektiğini düşünür ve özellikle ilgiyi eserlerinin merkezine alır. İlgi üzerinden etik yaşamı anlamaya çalışır. Liberal öğretilere yönelik eleştirileri de bu minvalde ilerler, bu öğretilerin “ilkeler”in daha iyi olmaları üzerinde durduklarını söyler. Kendisi erdem etikçileri gibi belli soyut ilkeleri ele alıp buradan yaşama, insanlara gitmeyi yeterli bulmaz. Kuralların yaşamı dönüştürmede sınırları olduğunu, insanları iyi kılmada sınırlı kaldıklarını düşünür. Bu kaygı doğrultusunda, daha iyi insanlar olmamız adına birbirimize ilgi göstermeyi merkeze alır. Böylece kendi etiğini erdem etiğine benzer bir biçimde³ Kantçı ve faydacı etiğin karşısına koyar ve yeni bir alternatif etik olarak ilgi etiğini karşımıza çıkarır. (Noddings, 2002a, s. 1-2).

Pekala Noddings diğer etikler kadar erdem etiğinin de karşısına koyduğu bu ilgi etiği’ndeki “ilgi” ile neyi kasteder? Noddings’in ilgi ile kastettiği şey; ihtiyaçlara dair dikkat, empatik tepki, özveri, tutum ya da “kişiler arası ilişkilere dair bir takım pozitif tepkiler verme istidatlar”ıdır. Ve bu ilgi ilişkileri de doğal ilgilere, etik ilgilere, kısa rastlaşmalara ve uzun-sürelili ilişkilere göre farklılık gösterebilirler. Noddings’in belirttiği gibi, tüm bu ilgi ilişkileri yaşamda empirik bir gerçekliği sahiptirler, yani salt bir teorik inşa olarak karşımıza çıkmazlar. Yaşamın kendisi bizzat bu ilişkilerle başlar. Örneğin doğumdan önce bile bir ilgi ilişkisi vardır; çünkü bebeğin hayatta kalması ilgi, bakım ile gerçekleşir. Kişiler seçimde bulunmadan bir ilgi

³ Noddings ilgi etiğini bir alternatif olarak karşımıza çıkarırken, bu etiğin erdem etiği ile kimi ortaklıkları olduğunu, ama ondan belirli bakımlardan ayrıldığını belirtir. Aralarındaki en temel fark şudur: Erdem etiği [örneğin MacIntyre’ın] doğrudan erdemleri öğretmek üzerinde dururken, ilgi etiği ise daha iyi bir insan olmanın “koşullar”ına odaklanır. Noddings’e göre ilgi etiği ilişki merkezlidir. Erdem etiği ise, özellikle Aristoteles çizgisine sahip erdem etiği ise birey merkezlidir; doğrudan bireye erdemleri kazandıracak bir şekilde ilerler (Noddings, 2002a, s. 1-2).

ilişki içerisinde doğarlar, anneyle zorunlu olarak bir ilgi ilişkisi içerisindeyler, bu ilgi ile dünyaya gelir ve büyürler (Noddings, 2010, s. 28, 37). Bu ilgi ilişkisi daha sonrasında giderek, yani büyürken derinlik ve komplekslik kazanır. Çünkü Dewey'nin [ve tabii ki öncesinde Aristoteles'in b.m.]⁴ gözlemlediği gibi, insanlar sosyal hayvanlardır ve iletişim kurma isteği duyarlar (Noddings, 2002a, s. 21). İnsanlar bu istek ile kendilerini gerçekleştirecekleri bir şekilde karşılıklı ilgi ilişkileri kurarlar ve türlü bağımlılıklarla hareket ederler (Noddings, 2010, s. 32-45; MacIntyre, 1996, s. 1-11).

Noddings bu gibi empirik olgulara dikkatle, “etik”i “ilgi görmeye dair evrensel istek” ile başlatmamız gerektiğini düşünür (Noddings, 2002a, s. 21; Noddings, 2010, s. 29, 36) ve bu ilginin sevgi eğilimi gibi doğal ilgilere yönelik olduğunu belirtir (Noddings, 2010, s. 29). Noddings ilgiyi başlangıca koyması; sevgiyi, hissetmeyi, eğilimi birincil önemde ele alması neticesinde Kant'a karşıt ilerler (Noddings, 2002a, s. 14).⁵ Kendisi Kant'ın doğal ve etik ilgiler arasında farklılık olduğuna dair iddiasını kabul eder; ama Kant'ın etiği salt ahlaki ilgilere sınırlanmasına hak vermez. Ona göre her ikisi de, yani etik ve doğal ilgiler de ahlaki değere sahiptirler (Noddings, 2010, s. 36)⁶ ve bu ilgiler arasında keskin ayrımlar yapmak, etik ilgiyi doğal ilgiye üstün görmek doğru değildir (Noddings, 2010, s. 29). Dolayısıyla Noddings ahlaki yaşamı, Kant'tan ayrılacak bir şekilde, salt etik kararlarla ve gerekçelendirmeyle ele almaz ve bu yaşamı doğal ilgilere de birlikte düşünür ve bu hususta bize şunu söyler:

Doğal ilgi gösterme belli bakımlardan etik ilgi göstermeye daha üstündür. Şayet hasta olsaydık ve bir arkadaşımız bizi ziyaret etseydi ve dürüstçe ödevden ötürü bu ziyareti gerçekleştirdiğini söylesen, nasıl hissedeceğimizi düşünün. Epeyce incinmiş hissede bilirdik; hatta hemen eve gitmesini dileyebilirdik. [İşte] neredeyse tüm yakın ilişkilerimizde, en önemli edimlerin ve tutumların birçoğu ödevle değil eğilimlerle gerçekleşir. Görmemiz gerektiği gibi, sıklıkla etik ilgi göstermenin amacı, doğal ilgiyi tesis etmek ya da onarmaktır. Doğal ilgi gösterme hiçbir zaman başarısız olmasaydı, tüm diğerlerini sınırsız bir şekilde genişletebilirdi ve etik ilgi göstermeye de hiçbir ihtiyacımız olmazdı (Noddings, 2010, s. 36-37).

Alıntıdan görüleceği gibi, Noddings için doğal ilgi etik ilgiyi bile önceler ve belli bakımlardan doğal ilgiyi etik ilgidan daha üstün kabul eder.

Pekala bu doğal ilginin kökeni nedir? Noddings için bu sorunun cevabı anneyle ait olan (*maternal*) içgüdüdür. Aslında daha önce de işaret ettiğimiz gibi bizler doğumdan önce bile bir ilgi ilişkisi içerisindeyizdir, hepimiz annemizle kurduğumuz ilgi ile dünyaya gelir ve büyürüz (Noddings, 2010, s. 28, 37). İşte Noddings'e göre bu ilgi en temelde evde başlar ve adım adım

⁴ Gerçekten de Aristoteles için teorik yaşam dostlardan ve politik birlikten bağımsız olamaz; bu nedenle iyi yaşam yani *eudaimonia* yolunda dostlara eşsiz yer verir. Bir anlamda, Noddings'in de dikkat çektiği “ilgi” ye, ilişkiye teorik yaşamda yer vardır. Ancak Aristoteles'teki bu ilgi ile Noddings'in kastettiği ilgi arasında çok önemli bir fark vardır; çünkü Aristoteles'te diğerine yönelik ilgi; teorik, seyir yaşamı içerisinde “elitist” bir karakterdeki ilgidir (Groenhaut, 1998, s. 187-190).

⁵ Held'in Hume'cu A. Baier üzerinden belirttiğine göre Kant için kadınlar akıl değil duygularla hareket ettiklerinden tam anlamıyla ahlaki yetkinliğe ulaşamazlar (Held, 2009, s. 539-540).

⁶ Kant, ahlaka kimi haklı nedenlerle-Hume'un ahlaki salt tutkularla, hislerle, duygulanımlarla ilişkilendirmesinden ötürü- rasyonel bir gerekçe verme ihtiyacı duyar. Ancak Kant, Greklerin duygulara dair okumalarıyla barışık bir biçimde ilerleyebilirdi; çünkü Aristoteles'te duygular akılla güçlü bir ilişki içerisinde alınır. Açıkçası Kant, Aristoteles'e biraz daha dikkatle ilerleyseydi belki bugün alternatif ahlak gelenekleri tarafından bu denli eleştirilmezdi. Ama bugün için Kant ile Grekler arasında bu köprüyü kurma çabaları vardır. Örneğin C. Korsgaard gibi günümüzün çok önemli Kantçıları, Kant'ı Platon ve Aristoteles ile birlikte okuyabilmektedir (Korsgaard, 2008; Korsgaard, 2009). Yine N. Sherman gibi Aristotelesçiler de çok rahatlıkla Aristoteles'i Kant ile barışık bir çizgide ele alabilmektedirler (Sherman, 1997). Ayrıca R. Louden gibi filozoflar da kimi eleştirilere karşıt olarak Kant'ın etiğinin hiç de içerikten, somutluktan uzak olmadığını, Kant'ın erdemlerle ilişkili bir etiğe sahip olduğunu açık kılmak isterler (Louden, 2000). Bu Yeni-Kantçı filozoflar yer yer melez yaklaşımlarla Kant'ın, hayvan haklarından tutun çevre haklarına kadar bugün de önemli olduğunu bize göstermeye çalışırlar. Açıkçası günümüz sorunlarının evrensel, küresel boyutunu düşündüğümüzde rölativizm batağına ve konforculuğuna saplanmaktan uzak Kantçı okumaları dikkate almamız gerekir. Bu konuda (Tepe, 2016).

büyüyerek ortak ilgilere bağlı çeşitli gruplar içerisinde belli geleneklerle genişler ve kimi ortak ilişkilerde kendini göstermeye devam eder. Ve bu doğal ilginin koşulları, adım adım iyi görülmeye başlandıkça da “ahlaki bir boyut” kazanır. Yani ilişkisel bir varlık olan insanın ahlaki yaşamı ve erdemleri ilgi gösteren ilişkiler temelinde cisimleşir. Elbette Noddings'in vurguladığı gibi, erdemlerin erkekler arasında görülen avlama, yol bulma (*pathfinding*) gibi kökenleri de vardır (Noddings, 2010, s. 42-45). Bu erdemlerin rolünü Greklerde ve günümüzde görebiliriz. Grekler için birçok erdem, savaş ve rekabetle ilgilidir. Söz konusu erdemler de ahlaki kuralları ve gelenekleri pekiştirir ve belirlerler. Bu gelenek ve kurallar içerisinde ailevi ilişkiler ve kadının rolü pek de önemli değildir (Noddings, 2010, s. 39). Aristoteles gibi parlak bir filozof bile kendi toplumunun erdemler şemasına sıkı sıkıya bağlı kalarak kadınlara önyargılı yaklaşabilmiştir (MacIntyre, 2016, s. 85-86).

Şimdi Noddings, şiddetin ve kötülüğün bu denli yaygın olduğu gerçeği karşısında, kadına özgü kabul edilen annelik içgüdüleriyle büyüyen “doğal ilgi gösterme”nin, yaşamımızda hak ettiği yeri eşit bir şekilde bulması gerektiğini, eğer bunu başarırız şiddeti azaltabileceğimizi ve dünyanın daha iyi yaşanılır bir yer olması için önemli adımlar atabileceğimizi düşünür. Doğal ilginin hak ettiği yere sahip olması ve güçlenmesi diğerlerine yardıma, doğaya ve hayvanlara özen göstermemize, dünyanın bir ucundaki hiç tanımadığımız evsiz ve yoksul insanlara el uzatabilmemize yol açabilir. Örneğin ilgi göstermeye hakkettiği yeri vermekle kamusal yaşamda görülmeyen, görülse dahi tahammül edilmeyen engellilere daha sahiplenici yaklaşabilir, engellilerle daha adil bir yaşam inşa etme arayışı içerisinde olabiliriz. Evlerimizin önüne kediler ve köpekler için su, yiyecek bırakabilir, kışın aç kalan doğa hayvanları için yiyecek noktaları oluşturabiliriz. Yaşamlarımızda bu ilgi ilişkilerini kurabildiğimiz takdirde, Noddings'in ısrarla vurguladığı daha barışçıl, hoşgörülü ve mutlu bir yaşam sürmemiz adına birçok engeli aşabiliriz. Bu ilgi deneyimlerini yaşayanlar Noddings'in taleplerinin önemini hissedeceklerdir. Örneğin tüm yoksulluğu içerisinde evindeki parasını bırakıp kedisini kurtarmaya çalışan Ali Meşe gibi⁷ etkileyici bir sevgi ve ilgi ile sokak hayvanlarına el uzatan kişiler, Noddings'in taleplerinin önemini her gün deneyimlemektedirler.⁸

Peki, bu denli önemli olan ilgiyi nasıl büyütebiliriz? Bu süreçte okulların ne gibi bir rolü olabilir? Noddings ilgi göstermeyi öğrenmemiz için ilk adımın, erken çocukluktan başlayarak “ilgi görme”nin ne anlama geldiğini öğretmek olduğunu belirtir. İlgi gösteren olarak ebeveynler, öğretmenler ihtiyaçların yaşamamızdaki yerini ve önemini göstermelidirler. Bu süreçte ebeveynler ve öğretmenler çocuklar için bir model oluşturmaya çalışmalıdırlar. Örneğin bir anne evde baktığı köpeği Tippy ile ilgili olarak çocuğuna, Tippy aç görüldüğü zaman ne düşündüğünü sorabilir ve çocuğuna “tabağını dolduralım mı?” diye sorarak yaklaşabilir. Çocuk, Tippy'nin tabağını doldurduktan sonra, anne Tippy'nin mutluluğuna ve sevincine dikkat çekebilir. Bu deneyim ile çocuk, Tippy'ye yardım etmeyi ve onun ifadelerini okumayı öğrenir, Tippy'nin ihtiyaçlarına dair sorumluluk geliştirir. Anne, çocuğunun bu sorumluluğu gerçekleştirmedeki kimi başarısızlıklarını gördüğünde ise “Tippy aç kalmış, çok üzgün görünüyordu, onu besledim, beslemeyi unuttun mu?” şeklindeki açıklamalarla ve sorularla çocuğa yaklaşarak, ondaki tetiklemeyle tekrardan başlatabilir (Noddings, 2010, s. 59-61).

Noddings haklı olarak bu ilişkide içtenlik, sahicilik ve sevginin çok önemli olduğunu düşünür. Çünkü ebeveynler, hayvanlarla arası iyi olmasa da çocuklarına sorumluluğu öğretmek için, salt bir araç olarak evcil hayvan sahiplenebilirler. Yukarıdaki örnekteki gibi bir durumda anne hayvanla empatik bir ilişkiye sahip değilse, çocuk bunu anlar ve Tippy'e bakmak çocuk için salt bir ödev haline gelir. Noddings'in vurguladığı gibi, ilişkideki bu keyifsiz ödev duygusu

⁷ Ali Meşe olayı için bkz. <http://www.hurriyet.com.tr/fotografiyla-gundem-olan-ali-dede-hastaneye-kaldirildi-40721611>; <http://www.hurriyet.com.tr/sobayi-benzinle-tutustururken-evi-yandi-kedisine-sarilarak-izledi>.

⁸ Noddings'in diğer canlılara yönelik ilgi açıklamaları için (Noddings, 2013, s. 148-169).

bize şunu fark ettirir (Noddings, 2010, s.62-63): “İnsanlar ve hayvanlar arası ilişkide bile doğal ilgi gösterme, birçok bakımdan etik ilgi göstermeye göre daha tercih edildir. Açık bir şekilde çok daha fazla haz verir.” (Noddings, 2010, s. 62). Ödevin bu yönlerini düşündüğümüzde, bizler için eğitimin temel meselesi otoriteye, kurallara sıkı bir itaati öğretmek değil empatiyi geliştirmek, ilgi ilişkilerini içten bir şekilde yürütmek olmalıdır (Noddings, 2010, s. 62-63).

Noddings bu ilgi gelişiminde, ilgi eğitiminin kimi önemli unsurlarını şöyle sıralar: Öncelikle eğitim ahlaki boyutuyla kişinin hem bencil ve kötü hem de iyi ve cömert yönlerini anlayacağı öznel-anlamaya ve refleksiyona katkı sağlamalıdır. Bu uğurda iyi seçilmiş hikayelerin eşsiz önemi vardır. Hikayeler “ilgi kapasitesi”ne olduğu kadar “eleştirel düşünme”yi de güçlendirecek bir türde olmalıdırlar. İlgi göstermeyi öğretmenin diğer önemli unsuru ise, birinin diğerine dikkat gösteren “açık uçlu bir diyalog” kurabilmesidir. Bu diyalog bir argümanı kazanmak için değil katılımcıların ilgi gösteren ve ilgi gören olarak birbirlerini fark edecekleri şekilde ilerlemelidir (Noddings, 2002a, s. 15-17).⁹

İlgi eğitiminde diğer bir önemli unsur da “pratik”in rolüdür. Kişiler arası dikkat ve ilgi kapasitesinin gelişimi etkinliklere katılarak gerçekleşebilir. Noddings’in belirttiği gibi, ilgi kapasitesini geliştirecek etkinliklere daha çok kadınlar katılır; hatta kimileri bu ilgiyi kadının doğasına yükler. Ancak Noddings için buradaki temel mesele, ahlaki eğitimciler olarak her iki cinsin de bu etkinliklere katılmasını sağlamamızdır. Örneğin kız çocuklarının matematik ve bilim, erkeklerin ise ilgi gösterme deneyimlerine sahip olmaları için çabalamalıyız. Eğitim kimi becerilerle birlikte ilgi kapasitelerini de geliştirmeyi amaçlamalıdır (Noddings, 2002a, s. 19-20, 51-53).¹⁰ Türkiye açısından düşünürsek, kadını salt ev yaşamıyla düşünmek hatadır; yaşlıların evdeki bakımını üstlenecek, çocuklara kahvaltıyı hazırlayacak, ev işlerini yapacak sadece kadın değil erkek de olmalıdır. Açıkçası buradaki sorun, kültürel faktörlerin cinsiyetler arasında fazlasıyla belirlenmiş olmasıdır. Kadınlar annelik gibi içgüdülere bağlı olarak ilgi gösterme konusunda daha derin kapasitelerle hareket etseler dahi kültürün bu denli erkeği ilgisiz kılması pek de kabul edilecek bir durum değildir.

Zaten kadınlar da giderek bu eşitsizlikler karşısında seslerini çıkarmaktadırlar. Örneğin bir çok kadın artık çocuk, hasta, yaşlı ve engelli bakımının kamusal bir mesele olduğunu ve bu konuda devletin adımlar atması gerektiğini düşünmektedir. Bu talepler kimi devletlerde karşılığını bulmuş, devletler bakım konusunda ailelere maddi destekler ve imkanlar vermeye başlamıştır. Ancak tüm bu olumlu değişiklere rağmen insanlar belki de doğal olarak ilgiyi, bakımı ücretli bir yabancıdan değil sevdiği insanların vermelerini isterler (Noddings, 2002a, s. 56). Bir gün muhtemelen yaşlı olduğumuzda biz de bu talebi dillendirebiliriz. Yaşlılık gibi zor bir dönemde bakımımızı, büyük ihtimalle mesleği haline getirmiş biri yerine dostlarımızın ve sevdiklerimizin üstlenmesini isteriz. Ama yaşam bazen buna izin vermeyebilir. Sevdiklerimiz çalışmak gibi, kendi projelerini gerçekleştirmek gibi istekler duyabilirler. Bu durumda izenecek yol, yaşlıların bakımını bir uzmana bırakmak ve sıklıkla onu ziyaret etmek olabilir. Kişiler yaşlılara bir uzman kadar iyi sokulamayabilirler. Örneğin ani bir sağlık durumunda bu uzman kişinin müdahaleleri kurtarıcı olabilir. İkinci yol ise yaşlılarımızın bakım sorumluluğunu devletin vereceği imkanlarla kadın ve erkek birlikte yürütmemizdir. Kadınların erkeklerle eşit olarak sadece ev yaşamına hapsolmek istememelerini düşündüğümüzde izlenecek en makul yol, sevdiğimiz insanlara ilgiyi ortak olarak üstlenmemizdir. Hastalarımıza, engellilerimize, yaşlılarımıza bakmak gibi türlü fedakarlıkları gerektiren sorumlulukları tek başına kadına yükleyemeyiz; yaşadığımız çağ buna izin vermez. Adil olan kadınları erkekler gibi üretime, sosyal ilişkilere, etkinliklere v.b. katmamızdır. Dolayısıyla ahlaki eğitimin üzerine düşen görev, ilgiyi evrensel bir model haline getirmek ve öğrencilere kazandırmaktır.

⁹ Noddings’in üzerinde durduğu diyalogla ilgili ayrıntılı açıklamaları için (Noddings, 2013, s. 183-187).

¹⁰ Noddings’in üzerinde durduğu pratikle ilgili ayrıntılı açıklamaları için (Noddings, 2013, s. 187-193).

Böylesi bir evrensel model olma bağlamında Noddings için, girişte belirttiğimiz gibi, ilgi etiği salt Kantçı ve faydacı ahlak teorilerine değil erdem etiğine de bir alternatif olarak ele alınabilir. Bu anlamda ilgi etiğinin erdem etiği ile olan ilişkisine dağr öncelikle söylememiz gereken şey, liberalizme yönelik eleştirilerinde her ikisinin de önemli ortaklıklarının olduğudur. Hatta kimi filozoflar için ilgi etiği doğrudan erdem etiğinin bir formu durumundadır (Held, 2006, s. 55).¹¹ Çünkü Slote'un dikkat çektiği gibi, diğerlerini "önemseme"yi, diğerlerine "ilgi gösterme"yi temel bir erdem kabul edersek, ilgi etiği ister istemez bir erdem etiği formu olarak görülecektir (Noddings & Slote, 2003, s. 347).¹² Ancak Held ve Noddings gibi ilgi etikçileri için bu yaklaşım ve okuma doğru değildir. Çünkü ilgiyi erdem olarak ele alsak bile ilgide asıl ayırt edici olan "ilişkisel"tir. Dolayısıyla bu isimler için ilgi etiği erdem etiğiyle ortaklıklar taşımaya rağmen ondan ayrılır (Noddings, 2002a, s. 2; Held, 2009, s. 551). Örneğin her ikisinin eğitim anlayışlarında ciddi farklılıklar vardır.

Şimdi bu iki etik yaklaşımın, yani ilgi etiği ve erdem etiğinin eğitim anlayışları arasındaki farklılıkları şu şekilde ortaya koyabiliriz:

"Erdem etiği" bireylerin karakter eğitimi üzerinde durur. Öğrencilere iyi düzenlenmiş bir komünite olan okul içerisinde dürüstlük, cesaret, ılımlılık, merhamet, cömertlik gibi kimi temel erdemleri kazandırmayı amaçlar. Çünkü MacIntyre'in Aristoteles'e ve Aquinas'a dikkatle belirttiği gibi; erdemler eylemleri ve seçimleri doğru kılacak motivasyonları, hisleri ve eğilimleri bize verirler (MacIntyre, 1988, s. 193-198). Belli algı, istek ve seçim alışkanlıkları ile erdemler arasında sıkı bir bağ vardır (Noddings & Slote, 2003, s. 343). İşte böylesine önemli olan erdemleri aile, işyeri ve okul gibi "ortak iyi" üzerine kurulu olan komüniteler içerisinde kazanırız. Bir komünite, çocukluktan başlayarak entelektüel gelişimimiz ile birlikte ahlaki kişiler ve yurttaşlar olmamız için de çabalar (Noddings, 2002a, s. 62).

MacIntyre'ci bir erdem taslağı ile okul-öğrenci ilişkisini düşündüğümüzde, okullar "ortak iyi"ye göre öğrencilere belli "iyi"leri, becerileri kazandırmaya çalışırlar ve öğrencilerin kazandıkları bu iyiler de okulların "iyi"sini korur ve sürdürür. Bu ilişkide öğrenciler için hayati olan, kendi potansiyellerini belli bir gelenek ve komünite sayesinde adım adım gerçekleştirdiklerini fark etmeleridir. Daha açarsak; bir öğrenci felsefe dersine güçlü bir ilgi duyuyordur, bu derslerinde sınıf arkadaşlarından ortalama olarak daha başarılı olacak kadar iyidir. Sonrasında bu öğrenci kariyerini felsefe öğretmeni olarak yürütmeye karar verir. Erdem etikçisi için bu öğrencinin işini iyi yapmasında beceri, belli bir geleneğin parçası olan komüniteler ve pratikler içerisindeki erdemlerle birleşmek zorundadır. Öğrencinin bu becerisi cesaret, dürüstlük, ölçülülük ve pratik bilgelik gibi erdemlerle bir arada yürümelidir. Çünkü iyi bir felsefe öğretmeni bilgiyi koşullara, kişilere ve durumlara bağlı yürütebilmeli, bilgiyi cesaretle dile getirebilmelidir. Bu kişinin iyi ile ilişkisi diğer pratiklerle de uyumlu olmalıdır. İyi bir felsefe öğretmeni olmanın yanında iyi bir eş, iyi bir ebeveyn, iyi bir dost, iyi bir meslektaş ve iyi bir yurttaş olması da önemlidir. İşte bu iyi-pratik ilişkisi yaşamımızın birçok alanında

¹¹ Bu düşüncede makalelerden oluşan çalışma için bkz. (Des Autels & Waugh, 2001).

¹² Noddings gibi ilgi etikçileri "önemsemek" ve "ilgi göstermek" arasında bir ayırım yaparlar. Önemsemek tanımadığımız insanlara da yönelik bir ilgidir. Örneğin Afrika'daki yoksullara ilgi göstermemiz, onları umursamamızdır. İlgi göstermek ise bizim ağırlıklı olarak üzerinde durduğumuz yüz yüze ilişkilere bağlı ilgi göstermedir. Önemsemek dar kişisel sınırları aşır adalet gibi politik, kamusal alandaki konulara uzanır. Bu konuda özellikle yazanlar V. Held, S. Ruddick, M. Slote gibi filozoflar olmuşlardır (Noddings & Slote, 2003, s. 348). Ama son çalışmalarında Noddings de bu konulara eğilmiştir (Noddings, 2002a, s. 85-89). Yani ilgi etikçileri açısından duyulanıma dayanan evrensel bir ahlak pekala mümkün olabilir (Noddings & Slote, 2003, s. 348). Açıkçası Noddings ve diğer ilgi etikçilerinin, ahlakın evrenselliğine dair ilgiler, önemlidir. Örneğin daha önce bahsettiğimiz Ali Meşe, kendisini hiç tanımadığımız rağmen hepimizde; özellikle de hayvanlara, yoksulluğa hassasiyeti olan kişilerde sevgi, ilgi ve merhamet uyandırdı. Dolayısıyla televizyonun, internetin olduğu, sorunlarımızın birçok bakımdan küresel hale geldiği bir dönemde, ilginin herkesi kapsayan evrensel bir okumasını yapmak anlamlı ve önemlidir.

karşımıza çıkar. Bu ilişki bir sanatçı, bir çiftçi, bir öğrenci olarak işimizi, rolümüzü “iyi” yapmamızı, potansiyellerimizi iyi bir şekilde gerçekleştirip iyi bir yaşam sürmemizi sağlayacaktır.¹³

Bu noktada erdem etiğiyle ilgili, Noddings’in de vurguladığı bir hususa, özellikle MacIntyre’in gündeme getirdiği anlatisallığın/öyküsellüğün (*narrative*) önemine dikkat çekmemiz gerekir. MacIntyre yukarıda bahsettiğimiz toplumsal rolleri, “anlatisallık” ile birlikte düşünmemiz gerektiğini belirtir. Bizler bir geleneğin içerisinde belli rolleri gerçekleştireceğimiz bir hikayenin parçasıyız ve söz konusu hikayeyi başarıyla sürdürmemiz bahsettiğimiz rolleri iyi bir şekilde gerçekleştirmemizle ilgilidir (Noddings, 2002a, s. 61-62). MacIntyre bu anlatisal yaşam algısının ufaklıktan başlayarak duyduğumuz hikayelerle geliştiğini, hikayelerle belli tarihsel ve anlatisal yaşam algıları inşa ettiğimizi belirtir. Bu bakış açısı içerisinde öğrencilerin erdemleri kazanmaları ise, ister istemez anlatisallık ile gerçekleşmelidir. Çünkü erdemlerle örülü hikayeler, edebi metinler bu bütünlüklü, tarihsel ve anlatisal kavrayışa sahip olmamıza yardım edecektirler. Örneğin MacIntyre’in üzerinde durduğu Homerik manzumeler, Grek kültürü için bu işlevi görürler. Kahramanların başlarından geçenler, türlü iyilikler ve kötülükler, erdemler ve erdemsizlikler gençlerin ahlaki karakter kazanmalarına rehberlik eder. Tüm gençler eğitimin merkezinde yer alan bu manzumelerle neyin iyi ve kötü, erdem ve erdemsizlik olduğunu bilirler ve adım adım bu iyileri ve erdemleri kazanarak toplumun iyi üyeleri olurlar (MacIntyre, 2001a, s. 188-v.d.).

Noddings’in “ilgi etiği”ne geldiğimizde ise, kendisi öğrencilerin hangi erdemleri kazanmaları gerektiği konusunda bir liste yapmaz, daha çok nasıl ilgi göstermeyi öğrenecekleri üzerinde durur (Noddings & Slote, 2003, s. 345-349).¹⁴ Noddings ilgi gösteren anne, ilgi gösteren öğretmen gibi ilgiyi erdem olarak ele alan kullanımların olmasına rağmen, en iyi başlangıç yerinin ilgi ilişkisinin kendisi olduğunu ve bu ilgi ilişkisinin kendisini ilksel ve iyi olarak görmemiz gerektiğini belirtir. Yani ona göre ilk bakmamız gereken yer, evrensel bir istek olan ilgi görme ve buna dayanan ilişki olmalıdır (Noddings, 2002a, s. 88). Çünkü bu ilişki bizim iyi olmamıza da yol açacaktır (Noddings, 2002a, s. 89). Ayrıca erdem etiği açısından bir sonraki adımı düşündüğümüzde, erdemleri kazanmamız da ister istemez bu ilgi ilişkisini gerektirir. Erdemleri geliştirmemiz ancak ilgi ile sağlıklı bir şekilde gerçekleşir (Noddings, 2002a, s. 1-2). Burada ilgi ve erdem ilişkine dair Noddings’in vurgulamaya çalıştığı şeyin şu olduğunu söyleyebiliriz: Bizler çocuklara yönelik olarak erdemleri öğretmekten önce, hepimizin doğasında bulunan ilgi gösterme isteğine odaklanmalı, bu isteği büyütmeli ve iyi görmeliyiz. Eğitimde ilgi göstermeyi öğretmek hepimizin ortak, birleştirici, diyalogu mümkün kılan öncelikli iyisi durumunda olmalıdır; sonrasında erdemleri kazanmak ise kişilere bırakılmalıdır.

Açıkçası Noddings, birçok farklı değere sahip günümüz çoğulcu toplumları için bu ilk adımın toleransı, hoşgörüyü ve açık uçlu bir diyalogu sürdürmemizi sağlayacağını düşünür. Salt belli kesimlerin değerlerine bağlı erdemlerle yürümek çatışmalara, ciddi gerilimlere yol açabilecektir. Örneğin farklı değerlerle büyümüş kişilerin çocuklarına kazandırmak istedikleri erdemler çok farklı olabilirler. Dolayısıyla Noddings, ahlaki eğitimin belli erdemleri kazandırmakla birlikte düşünmenin, güçlü bir komünite üzerinde durmanın liberal bir gelenekle bağdaşmayacağını belirtir. Çoğulculuğun olduğu birlikteliklerde -kendisinin kritik ettiği-bilişsel yaklaşımlar vasıtasıyla eleştirelliği güçlendirmenin ahlaki eğitime daha da uygun

¹³ Bu açıklamaları Noddings’in erdem eğitime bağlı karakter eğitimini değerlendirdiği açıklamalara ve MacIntyre’in *Erdem peşinde* ve *Ethics in the conflicts of modernity* eserlerine dikkat ederek yapıyoruz.

¹⁴ Noddings’in bir erdemler listesi yapmaması elbette erdemlerin önemini reddettiği anlamına gelmemelidir. Kendisi kimi sosyal ve etik erdemlere sahip kişilerin çocuklara ilgi göstermesiyle, çocukların birçok iyi şeyi öğreneceğini reddetmez. Ama onun için asıl mesele, vurguladığımız gibi, birey merkezli değil ilişki merkezli düşünülmesidir. Öncelikle bu ilişkinin tesis edileceği sosyal ve etik koşulların inşa edilmesini ister (Noddings, 2002a, s. 1- v.d.).

düşeceğini vurgular (Noddings, 2002a, s. 62-64). Kendisi için Platon'un iyilerin çatışmasına izin vermeyen kapalı toplumundansa, iyilerin çatışmasına izin veren liberal bir eğitim anlayışı daha tercih edilmelidir.

Son olarak, Noddings için de eğitimde hikaye ile ilerlemek önemlidir. Eğitimi erdem etikçileri gibi hikaye ile yürütmemiz gerektiğine ifade eder, bir milleti harekete geçirenin hikayeler olduğunu söyler (Noddings 2002a, s. 46). Ancak Noddings adına bu hikayelerin içeriğini belirlemek ve buraya kadar sözünü ettiğimiz "ilgi gösterme" üzerinde durmak çok önemlidir. Çünkü kimi gruplar ahlaki eğitimde sadece kendi gruplarının erdemlerini ön plana geçirecek bir şekilde hikayelerin gücünü kullanabilirler (Noddings, 2002a: 44-45). Oysa Noddings'in vurguladığı gibi, komünitenin kimi karanlık tarafları vardır, paylaşılan ortak yönelimler kolaylıkla ekstrem noktalara gidebilirler. Ayrıca, bugün deneyimlediğimiz üzere, komüniteler de çeşitlilik gösterir ve farklı değerler, ideolojiler ve motivasyonlarla hareket ederler. Böylesine farklılıkların olduğu bir durumda, ahlaki eğitim için ilk başlangıç yeri eleştirel düşünmeyi, öznel-anlamayı geliştirmek olmalıdır (Noddings, 2002a, s. 9-10, 42, 63-66). Komünitelerde cesaret, dürüstlük, çalışkanlık gibi erdemlerden ziyade güven, iyi bir neşe, eşitlik, barış, geçimli olma tarzında ilişkisel nitelikler daha önemli görülebilirler (Noddings, 2002a, s. 67).

Noddings'e göre ahlaki eğitimde hikayeler de bu dikkatle işlenmelidirler; yani erdemlerden önce eleştirelilik, ilgi gösterme ve ilişki kurma ön plana geçirilmelidir. Eğitimde öncelikli amaç kendimize, yakınlarımıza, dostlarımıza, uzağımızda olan diğerlerine, hayvanlara, bitkilere, fiziksel çevremize, nesnelere ve fikirlere ilgi göstermek olmalıdır. Dersler, seminerler, okuma listeleri, diyaloglar ilgiyi göstermeyi öğretecek bir şekilde yeniden düzenlenmelidirler (Noddings, 2002a, s. 94). Örneğin yakınlık ihtiyacına dikkat edilmeli, öğretmen ve öğrencilerin uzun yıllar bir arada olmaları sağlanmalıdır. Rekabetçi puanlamadan kurtulacağımız daha iyi testler yapılmalı, program hiyerarşilerinden kurtulmalı, öğrencilerin ilgiyi pratik yaşamlarına dahil etmeleri sağlanmalı, sıklıkla "pekiştirme" verilmelidir (Noddings, 2002a, s. 99-101; Noddings, 2013, s. 193-197).¹⁵ Nihai olarak Noddings için bu eğitim taslağı, erdem etikçileri gibi kişiye erdemleri aşılacak yerine ilgi göstermenin koşullarını büyütme amaçları ve böylece bizi komünitelerin kimi tehlikeli yanlarından uzak tutar.

Sonuç

İlgi etiği, Noddings ile birlikte gördüğümüz gibi, Kantçı ve faydacı ahlak teorileri kadar erdem etiğine de bir alternatif olarak karşımıza çıkar. Noddings için Kantçı ve faydacı ahlak teorilerinin en büyük sorunu; bireyi komünite, duygular, hisler, ilgilerle sıkı bir ilişki içerisinde ele almamalarıdır. İlgili ahlak teorileri için eğitimin temel meselesi, başkalarına müdahale etmemeyi öğretmek ve bilişsel kapasitemizi geliştirmektir. Ancak dikkat çektiğimiz üzere, insanlar bilişsel kapasitelerini geliştirse de birbirlerine sayısız yollarla kötülükler yapabilirler. Noddings adına bu kötülüklerin önüne geçebilmemiz için yapmamız gereken ilk şey, birbirimizi dinlemeyi ve diyalogu sağlıklı yürütecek bir şekilde ilgi göstermeyi, sempatiyi merkeze almaktır. Eğitimin öncelikli amacı ilgi göstermeyi öğrenmemiz ve öğretmemizdir. Bu ilgi gösterme ise sadece kadınların evdeki deneyimleri ve pratikleriyle sınırlandırılmamalıdır. İlgi gösterme kadınlar kadar erkeklerinde de öğrenmesi gereken, evrensel insani bir deneyim ve pratiktir.

Noddings, bu amaç doğrultusunda erdem etikçilerinin eğitim anlayışlarından ayrılır ve ilgi göstermeyi merkeze alır. Çünkü Noddings açısından komünitelerde hakim olan kimi erdemler diğer komünitelerin üyelerine nefretle sokulmamıza neden olabilirler. Kadınlar bir

¹⁵ Noddings'in okulların ilgiyi büyütmedeki rollerine dair ayrıntısına giremeyeceğimiz açıklamaları için (Noddings, 2013, s. 171-201).

komünite içerisinde, erkek söylemini pekiştiren erdemlere bağlı olarak ikincil değerde kalmaya devam edebilirler. Noddings ve Kittay gibi filozofların dikkat çektiği üzere, erkek egemen bir komünitede kadınların durumu biraz da böyledir, kimi komüniteler içerisinde kız çocukları, kadınlar erkeklere bağımlıdırlar, hiçbir şekilde onlarla eşit değildirler. E. Kittay, S. Beauvoir'ın şu sözlerine hak verir: “Kadınlar eğer erkeklerin kölesi değilse bile her zaman erkeklerin bağımlılığındadırlar”, “İki cinsiyet dünyayı eşit bir biçimde hiçbir zaman paylaşmamıştır” (akt. Kittay, 1999, s. 10). Dolayısıyla MacIntyre'in üzerinde durduğu komünitelerin bu eşitsizlikleri dert edinmesi önemlidir. Kendisi kişisel olarak bu hassasiyeti gösterir; aile, okul, işyeri gibi komünitelerin eleştirel, rasyonel ve önyargılardan uzak olmaları gerektiğini vurgular. Yeni Aristotelesçiliği içerisinde Aristoteles'in gelenekle kadınlara yönelik önyargılarının ne denli büyük olduğuna, geleneğin böyle bir zeki filozofun düşüncelerini ne denli çarpıttığına dikkat çeker ve bu gibi önyargılardan uzak durmamız gerektiğini söyler (MacIntyre, 2016, s. 86-88). Fakat MacIntyre'in tüm sağduyulu açıklamalarına rağmen şunu belirtmemiz gerekir: MacIntyre'in karakterize ettiği komüniteler şu an için sadece bir ideal olarak durmaktadırlar. Ayrıca MacIntyre, idealleştirdiği ve on altıncı yüz yıla kadar etkili olan Aristotelesçi gelenekte içerisindeki kadınların eşitsiz durumları gibi olgular üzerinde pek durmaz. Oysa hiçbir türlü sıcak bakmadığı ve eleştirdiği modernite ve aydınlanmanın, kimi dezavantajları olsa da kadınların yaşamlarına eşsiz kazanımları olmuştur. S. M. Okin gibi feminist filozoflar, haklı bir şekilde, MacIntyre'in kadınların gelenekte epistemik kriz yaratan durumlarına yeterince dikkat etmediğini düşünürler (Okin, 1989, s. 43-v.d.; Okin, 2003, s. 211-231).

Açıkçası Noddings bu gibi nedenlerle Kantçı ve faydacı etik teoriler kadar erdem etiğine de eleştirel durur. Yaşamı ilgi merkezi temelinde daha insani, adil ve eşit kılacağımızı düşünür. Noddings okulların bu önceliğe odaklanması gerektiğini, bunu yaparsak çok farklı gelenekten insanların birbirlerini anlayarak nefret söylemlerinden uzak duracaklarını düşünür. Kendisi adına bu doğrultuda ilk yapmamız gereken şey; “ihtiyaca dair özeni, güveni, hassasiyeti, anlatsal nüansı ve ilgi gösteren ilişkileri ekip büyütme”tir (Noddings, 2015, s. 410).

Kaynakça

- Adkins, A. W. H. (1965). *Merit and responsibility: a study in greek values*. Oxford: Oxford University Press.
- Akarsu, B. (1982), *Ahlak Öğretileri*, İstanbul: Remzi Yay.
- DesAuteles, P. and Waugh, J. (2001). *Feminists doing ethics*. Lanham, Md.: Rowman and Littlefield.
- Driver, J. (2014). The history of utilitarianism. Edward N. Zalta (ed.). *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2014 Edition). URL= <<https://plato.stanford.edu/archives/win2014/entries/utilitarianism-history/>>.
- Frazer, M. L. And Slote, M. (2015). Sentimentalist virtue ethics. In Besser-Jones, L. and Slote, M. (Eds.). *The routledge companion to virtue ethics*. (ss. 197-209). New York & London: Routledge.
- Garz, D. (2009). *Lawrence Kohlberg: an introduction*. Opladen: Barbara Budrich Publishers.
- Groenhaut, R. (1998). The virtue of care: aristotelian ethics and contemporary ethics of care. In Freeland, C. A. (Ed.). *Feminist interpretations of Aristotle*. (ss. 171-201). USA: The Pennsylvania State University Press.
- Held, V. (2006). *The ethics of care: personal, political, and global*. Oxford: Oxford University Press.
- Held, V. (2009). The ethics of care. In Copp, D. (Ed.). *Oxford handbook of ethical theory*. (ss. 535-569). Oxford: Oxford University Press.
- Hünler, S. Z. (1997). *İki adalet arasında*. İstanbul: Vadi Yay.
- Kittay, E. F. (1999). *Love's labor: essays on women, equity, and dependency*. New York & London: Routledge.

- Korsgaard, C. M. (2008). *The constitution of agency: essays on practical reason and moral psychology*. Oxford: Oxford University Press.
- Korsgaard, C. M. (2009). *Self-constitution: agency, identity, and integrity*. Oxford: Oxford University Press.
- Louden, R. B. (2000). *Kant's impure ethics: from rational beings to human beings*. Oxford: Oxford University Press.
- MacIntyre, A. (1996). *Dependent rational animals: why human beings need the virtue*. Illinois: Open Court.
- MacIntyre, A. (2001a). *Erdem peşinde: ahlak teorisi üzerine bir çalışma*. (M. Özcan, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yay.
- MacIntyre, A. (2001b). *Ethik'in kısa tarihi: homerik çağdan yirminci yüzyıla*.: (H. Hünler & S.Z. Hünler, Çev.& Sunuş). İstanbul: Paradigma Yay.
- MacIntyre, A. (2016). *Ethics in the conflicts of modernity: an essay on desire, practical reasoning, and narrative*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Noddings, N. (1989). *Women and evil*. Berkeley: University of California Press.
- Noddings, N. (1995). *Philosophy of education*. Oxford: Westview Press.
- Noddings, N. (2002a). *Educating moral people: a caring alternative to character education*. New York: Teachers College Press.
- Noddings, N. (2002b). *Starting at home*. Berkeley: University of California Press.
- Noddings, N. (2003). *Happiness and education*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Noddings, N.& Slote, M. (2003). Changing notions of the moral and of moral education. In Blake, N., Smeyers, P., Smith, R., and Standish, P. (Eds.). *The blackwell guide to the philosophy of education*. (ss. 341-356). Oxford: Blackwell Pub.
- Noddings, N. (2010). *The maternal factor: two paths to morality*. Berkeley: University of California Press.
- Noddings, N. (2012). *Peace education: how we come to love and hate war*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Noddings, N. (2013). *Caring: a relational approach to ethics and moral education*. Berkeley: University of California Press.
- Noddings, N. (2015). Care ethics and virtue ethics. In Besser-Jones, L. and Slote, M. (Eds.). *The routledge Companion to virtue ethics*. (ss. 401-414). New York & London: Routledge.
- Okin, S. M. (1989). *Justice, gender, and the family*. New York: Basic Book Publishers.
- Okin, S. M. (2003). Feminism, moral Development, and the virtues. In Crisp, R. (Ed.). *How should one live?: essays on virtues*. (ss. 211-231). Oxford: Oxford University Press.
- Poole, R. (1993). *Ahlak ve modernlik*. (M. Küçük, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yay.
- Robeyns, I. (2009). Fairness and the capability approach. In Basu, K.& Kansur, R. (Eds.). *Arguments for a better world: essays in honour of Amartya Sen: volume I (ethics, welfare and measurement)*. (ss. 397-413). Oxford: OUP.
- Sherman, N. (1997). *Making a necessity of virtue: Aristotle and Kant on virtue*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Slote, M. (2007). *The ethics of care and empathy*. London & New York: Routledge.
- Tepe, H. (2016). *'Teorik etik': etiğin bilgisel sorunları*. Ankara: BilgeSu Yay.
- Yoğurtçu, G. (2016). İletişim ediminde 'diyalog etiği' ve televizyon tartışma programlarına eleştirel bakış. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(3), 315-328.